

I COM HO VIU LA GENT JOVE?

Pau Serracant i Melendres

Sociòleg especialitzat en temes de joventut

INTRODUCCIÓ

83

A pesar dels plantejaments que defensen que l'origen de la identitat social dels individus, i molt especialment dels i les joves, ja no rau en el món del treball, sinó que emana de l'esfera cultural i d'allò que hom fa en el seu temps lliure, és clar que l'actual crisi econòmica i el seu impacte sobre el mercat laboral i la quotidianitat de les persones evidencien la centralitat del treball en les nostres vides.

El món del treball és, de fet, un element estructurador per a la resta d'aspectes de la vida dels joves. La posició en el mercat laboral condiciona les possibilitats d'accés a l'habitatge i les seves característiques, influeix sobre l'esfera relacional, la utilització del temps lliure i el consum cultural, la salut, el capital social, la participació política, etc. El treball, en definitiva, és clau en el dibuix de l'estructura social. No descobrim ara el paper central del treball en les nostres societats, però a l'hora d'afrontar l'anàlisi de l'àmbit laboral en la vida dels joves, cal tenir ben present que la posició de l'individu en el mercat de treball determina no només aspectes de caràcter econòmic, com el poder adquisitiu i el que se'n deriva, sinó també l'esfera identitària de les persones, les seves expectatives i relacions socials.

En el present article llegirem la crisi econòmica global en funció de l'impacte que ha tingut sobre la joventut catalana. Veurem, en primer lloc, fins a quin punt la crisi del mercat laboral que estem vivint és una crisi juvenil: és a dir, fins a quin punt és el col·lectiu jove qui està absorbint la fi del cicle econòmic expansiu i quin és el paper d'aquesta joventut en el sistema productiu català i espanyol. En segon lloc, analitzarem la relació entre l'estructura productiva catalana (que comporta una forta segmentació del mercat de treball) i l'estructura de qualificacions dels i les joves, que pateix una forta polarització basada en l'origen social dels individus. En tercer lloc, observarem l'impacte de

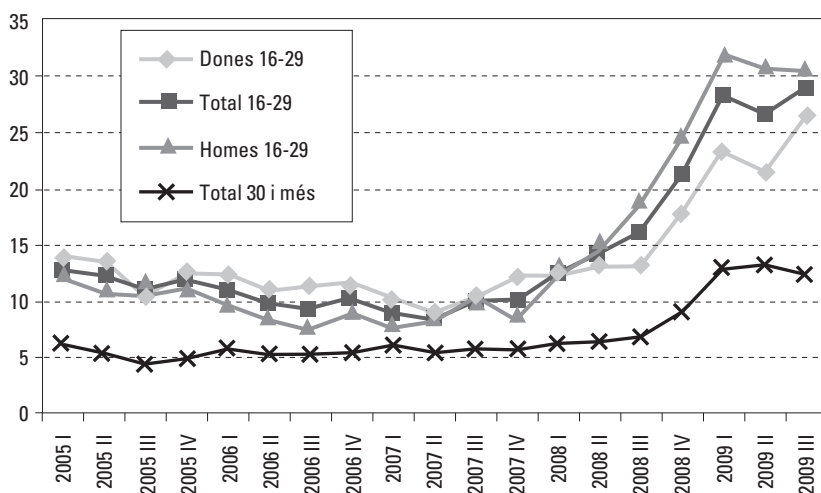
la crisi (marcada per la caiguda del preu de l'habitatge) en les possibilitats d'emancipació dels joves. Finalment, reflexionarem sobre l'impacte de la crisi en altres aspectes de la vida de les persones joves, com la cultura i l'oci, i acabarem amb una reflexió sobre el paper de la joventut i de les noves generacions en la reproducció de les desigualtats socials.

UNA CRISI EN CLAU JOVE

L'arribada de la crisi

L'impacte de la crisi, si parlem del mercat de treball català, s'ha centrat principalment en els i les joves: són ells els qui primer n'han rebut les conseqüències i seran ells, si el patró de les anteriors crisis no canvia, els darrers a sortir-ne.

GRÀFIC 1. Taxa d'atur per edats segons el sexe. Catalunya (2005-2009)



Font: Enquesta de població activa (EPA).

L'atur ha estat, tradicionalment, una característica estructural del mercat de treball català. Els i les joves sempre hi han tingut un rol destacat, amb una taxa d'atur que generalment ha doblat la de la població adulta. No obstant això, el cicle expansiu de l'economia de la primera dècada del nou segle va facilitar una important reducció de l'atur juvenil. Els anys 2005, 2006 i 2007 foren el cim d'aquesta bonança, de manera que el segon trimestre del 2007

s'arribà a una taxa d'atur juvenil del 8,5 %, únicament 3 punts per sobre de l'atur de la població més gran de vint-i-nou anys.

A mitjan 2007, però, la crisi arriba al mercat de treball i, com dèiem, els i les joves són els primers a percebre'n els efectes. Així, per exemple, un any després d'aquest cim del segon trimestre del 2007, la taxa d'atur juvenil pràcticament s'ha doblat (14,0 %), mentre que l'atur entre la població més gran de vint-i-nou anys tan sols ha crescut 1,2 punts (6,5 %). Les darreres dades disponibles en el moment d'escriure aquest article situen l'atur juvenil en el seu punt màxim (28,8 %), i s'atansa la possibilitat que arribi a triplicar l'atur «adult» (12,3 %).

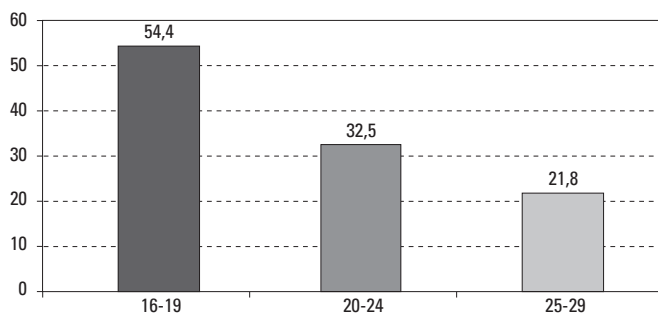
S'observa, doncs, la sensibilitat més gran del col·lectiu jove als cicles econòmics. Cal mencionar el paper de la temporalitat com a facilitadora de l'atur juvenil, ja que és precisament en temps de crisi quan més s'ha reduït: la taxa de temporalitat juvenil ha passat, entre el 2005 i el 2009, del 42,2 % al 37,3 %. Per contra, la taxa de temporalitat entre els més grans de vint-i-nou anys s'ha mantingut relativament baixa (14,2 %). La temporalitat, doncs, accentua la vulnerabilitat de la posició dels individus (joves) al mercat de treball, ja que bona part dels contractes dels i les joves, en un context de crisi, senzillament no es renoven quan finalitzen.

El perfil del jove aturat

No obstant aquest protagonisme jove en la crisi actual del mercat de treball, no tots els joves estan igualment exposats a l'atur. Així, les dades disponibles ens indiquen, entre d'altres, tres elements a destacar a l'hora d'identificar les probabilitats d'un jove d'estar aturat:

— Edat

GRÀFIC 2. Taxa d'atur juvenil segons l'edat. Catalunya (2009)

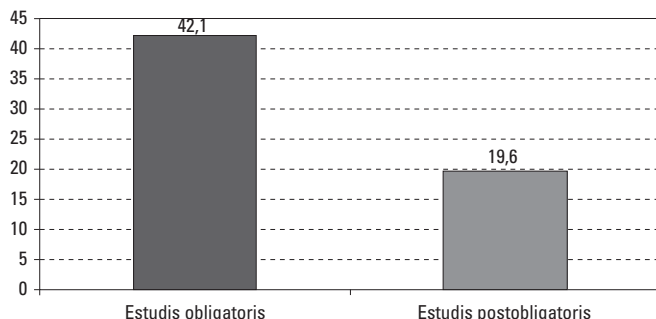


Font: EPA.

L'edat (relacionada amb el nivell d'estudis) és una primera variable discriminatòria, ja que són els més joves d'entre els joves actius (aquells qui tenen unes condicions de contractació menys bones i treballen en ocupacions menys qualificades) els qui més directament pateixen la crisi: entre la població activa de setze a dinou anys, l'atur afecta més d'un de cada dos joves.

— Nivell d'estudis

GRÀFIC 3. Taxa d'atur juvenil segons el nivell d'estudis. Catalunya (2009)

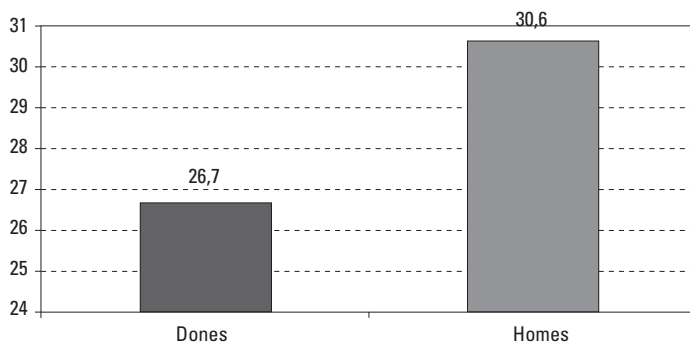


Font: EPA.

Destaca la importància del nivell d'estudis com a protector davant l'atur. Més endavant, parlarem dels sectors de l'economia més afectats per la crisi, però en el gràfic 3 ja s'avança que són els joves que treballaven en aquelles activitats que requereixen menys formació els qui més directament han patit la crisi. Així, tot i que els estudis postobligatoris tampoc no són un protector infal·libre davant la crisi, els i les joves que han assolit aquest nivell educatiu mínim tenen una taxa d'atur per sota de la meitat de la dels joves sense estudis.

— Sexe

GRÀFIC 4. Taxa d'atur juvenil segons el sexe. Catalunya (2009)



Font: EPA.

Tot i que la diferència el 2009 no és notable, cal destacar l'evolució de la taxa d'atur per sexes, marcada per l'«avançament» de les noies respecte dels nois. Des que es disposa de dades sobre l'atur juvenil, només en una ocasió anecdòtica la taxa d'atur femení havia estat per sota de la dels nois. La crisi, que ha afectat aquells joves menys formats (les noies tenen un nivell d'estudis superior al dels nois), ha capgirat aquesta situació, i caldrà veure durant quant de temps.

— **Origen geogràfic.** La crisi també ha afectat amb especial virulència les persones joves d'origen immigrant, que, de fet, constitueixen el gruix de la immigració, tot i que ho ha fet de manera molt diversa en funció de la situació del jove immigrant. Com que un dels capítols d'aquesta monografia (Parella i Sordé) es dedica en exclusiva a analitzar aquesta qüestió, ens limitem a apuntar que el perfil de jove, immigrant i amb nivell d'estudis baix ha estat el que més directament, com era d'esperar, ha rebut l'impacte de la crisi.

El model mediterrani d'ocupació i el rol de la joventut

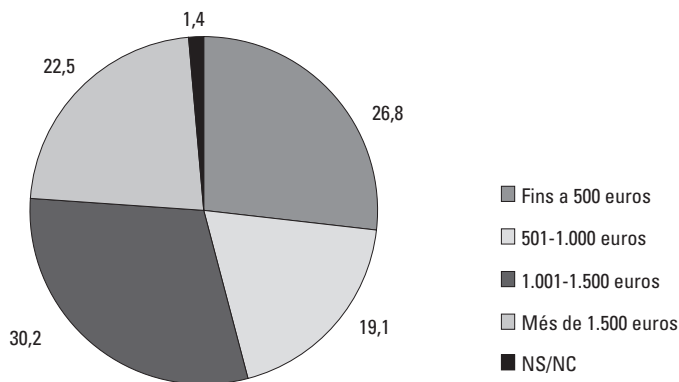
La crisi econòmica que ha explotat amb força durant l'any 2009 ha evidenciat el que diverses institucions (CES, 2005) explicaven des de feia uns quants anys: el paper del col·lectiu juvenil en el sistema productiu català i espanyol. Les dades sobre el mercat de treball, tant les referents a la comparació entre joves i adults com les que comparen la situació dins dels diferents col·lectius juvenils, esbossen un dibuix del que diversos autors (Albaigés, en premsa) han anomenat *model mediterrani d'ocupació*, caracteritzat per unes altes taxes d'atur i de temporalitat, feines de baixa qualificació, dèficits en la cobertura de la protecció social i una dinàmica de forta reproducció intergeneracional de les desigualtats en la posició en el mercat laboral, així com importants desigualtats de gènere.

Aquestes característiques d'alts nivells d'exclusió i de precarietat afecten principalment els joves i mostren una clara segmentació del mercat laboral en funció de l'edat del treballador/ra que fa que la posició del col·lectiu juvenil estigui marcada per la vulnerabilitat. Tres de les principals dimensions que poden reflectir la situació d'un col·lectiu en el mercat de treball (precarietat, sobrequalificació i atur) evidencien aquesta segmentació:

— **Precarietat.** Seguint Cano (1997), la precarietat cal entendre-la com un concepte multidimensional que va més enllà del tipus de contracte. Amb relació als i les joves, cal tenir molt en compte els següents indicadors:

— *Ingressos.* Fins i tot abans de l'arribada de la crisi, el col·lectiu juvenil era, literalment, *mileurista*, ja que la mitjana d'ingressos mensuals individuals era de 1.050 euros (1.169 euros entre els nois i 921 euros entre les noies). Així, gairebé la meitat dels membres del col·lectiu (el 45,9 %) no arribaven a guanyar 1.000 euros mensuals, mentre que els ocupats en feines qualificades i ben remunerades (per sobre dels 1.500 euros mensuals) no arribaven a la quarta part del col·lectiu (22,5 %).

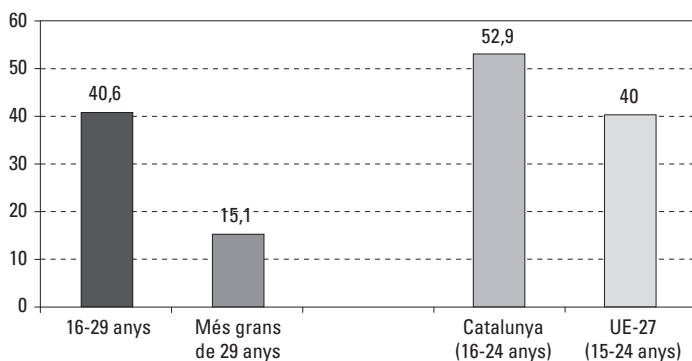
GRÀFIC 5. Ingressos mensuals de la població de 15 a 29 anys. Catalunya (2007)



Font: Miret *et al.* (2008).

— *Temporalitat.* La temporalitat en la contractació és una variable clau de la segmentació etària del mercat de treball, i clarament els i les joves són el col·lectiu al qual aquesta problemàtica afecta més directament. Així, tant la comparació entre joves i adults com entre joves catalans i europeus mostren una situació desfavorable a la joventut catalana, que evidencia fins a quin punt la temporalitat ha esdevingut estructural en el nostre mercat de treball.

GRÀFIC 6. Taxa de temporalitat segons l'edat i el territori (2008)



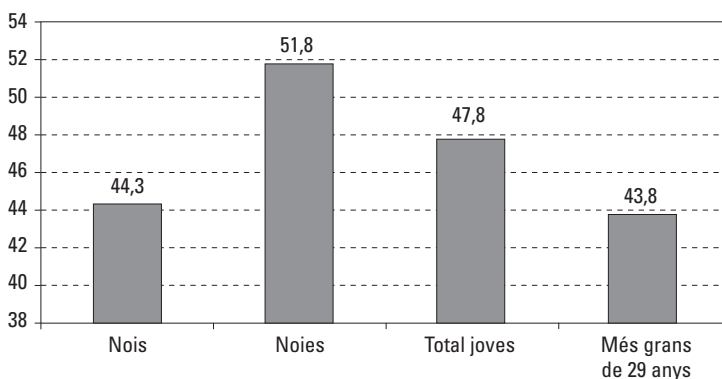
Font: EPA.

És cert, però, que en els darrers anys la temporalitat juvenil ha disminuït de manera significativa: ha passat del 50,4 % de l'any 2000 al 40,6 % de l'any 2008. No obstant aquesta bona notícia, cal destacar que part de l'increment de la contractació fixa s'ha fet a través de noves modalitats contractuals que converteixen el treball estable en menys estable: és a dir, de mica en mica la contractació fixa comença a assumir les característiques de la contractació temporal.

— *Condicions de treball.* Finalment, la darrera dimensió que volem destacar de la precarietat laboral entre el col·lectiu juvenil són les condicions de treball, que tendeixen a ser pitjors en aquest segment poblacional. Així, tant la sindicació com la sinistralitat laboral, per esmentar dos indicadors prou esclaridors de les condicions laborals, mostren uns resultats pitjors entre els i les joves. Això és degut a què, com hem vist, el tipus de feina que tenen i l'alta temporalitat fan que treballin en ocupacions de més risc, amb menys cobertura i menys proclius a la presència sindical.

— **Sobrequalificació.** La sobrequalificació (treballar en una feina que requereix una titulació de nivell inferior a la que es té) és una problemàtica que fins fa poc havia passat desapercebuda, però que avui en dia ha captat una atenció més gran. Les raons del seu relatiu oblit en el passat segurament es troben en els dèficits formatius de la població catalana i espanyola en el context de la dictadura franquista i la transició. No obstant això, a mesura que l'educació s'universalitza, el nivell d'estudis de les noves generacions es transforma, com veurem, a una velocitat superior a la del teixit productiu, i és llavors quan apareix amb força el fenomen de la sobrequalificació.

GRÀFIC 7. Taxa de sobrequalificació segons l'edat per sexe. Catalunya (2008)



S'aprecia una forta sobrequalificació juvenil, que contrasta (com veurem en el següent apartat) amb l'elevada proporció de joves amb pocs estudis. La sobrequalificació afecta especialment les noies, que són les qui han realitzat un esforç formatiu més gran en la darrera dècada. L'extensió de la sobrequalificació és problemàtica en dos àmbits. En el pla personal, provoca que l'esforç realitzat pels individus en l'adquisició de determinats coneixements no es vegi recompensat amb una ocupació que permeti utilitzar-los i desenvolupar-los, una situació que pot generar una certa frustració. Aquest mateix problema es reproduïx en el pla col·lectiu, ja que la sobrequalificació implica que la inversió pública i privada en educació es tradueix en la infrautilització dels coneixements i de les capacitats generats. Tot i que pot esperar-se que un increment del nivell d'instrucció dels membres d'una societat contribueixi a la millora de la seva economia (augment de la productivitat, capacitat d'atracció d'inversions, etc.), el que de manera directa provoca la sobrequalificació és la infrautilització del que podríem anomenar «corpus de coneixement social».

— **Atur.** La darrera de les dimensions amb què hem volgut evidenciar el rol dels i les joves en el nostre sistema productiu és l'atur, que ja ha estat comentat anteriorment. L'atur juvenil tendeix a duplicar el de la població adulta i, com s'ha dit, és el més sensible a l'empitjorament de l'economia i el menys sensible a la seva millora. A més, convé recordar dos elements: en primer lloc, moltes situacions d'atur juvenil queden amagades rere un perfil d'inactiu (generalment estudiant), sovint «desanimat» amb relació a les seves oportunitats laborals; en segon lloc, per les característiques que acabem de veure de la situació laboral del col·lectiu, bona part dels joves ni tan sols accedeixen a la prestació per desocupació un cop perden la feina, o bé accedeixen a una prestació curta i a uns ingressos baixos.

Aquesta forta segmentació del mercat de treball per raó d'edat reflecteix l'estructura del sistema productiu català i espanyol i la seva evolució (o manca d'evolució) en les darreres dècades. Les raons de la crisi actual han estat a bastament tractades en els capítols precedents d'aquesta monografia. El que hi ha al darrere d'aquesta situació és un procés de trencament de la *norma social d'ocupació* que havia regit les relacions laborals al conjunt d'Europa en les darreres dècades. El trencament d'aquesta norma ha provocat, entre d'altres, una individualització més gran de les relacions laborals, un increment de la temporalitat i un descens de la protecció social. Els i les joves (juntament amb els immigrants), en tant que individus que accedeixen a un mercat de treball

amb les normes canviades, han hagut de negociar la seva posició en un context menys favorable al treballador, i en aquest sentit formen el gruix del segment secundari del mercat de treball.¹

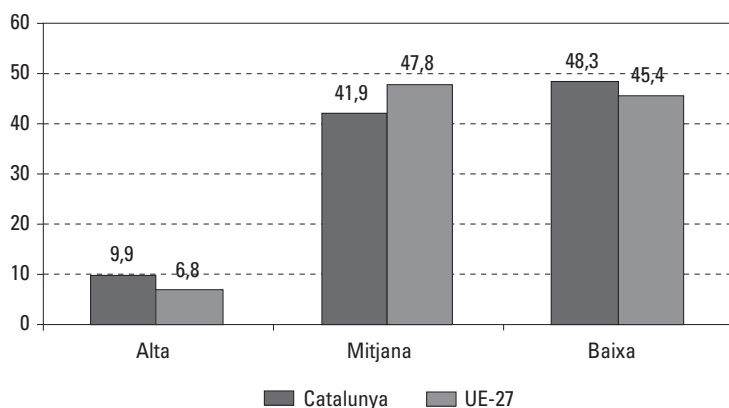
Polarització ocupacional i reproducció de les desigualtats intergeneracionals

No obstant això, és obvi que no és pas la totalitat del col·lectiu juvenil la que es troba en aquesta situació de vulnerabilitat, tal com pot apreciar-se en el perfil del jove aturat comentat anteriorment. En aquest sentit, no només existeixen importants desigualtats dins de la joventut, sinó que es detecta una certa tendència a la polarització de l'ocupació. Així, per exemple, Albaigés (en premsa), en una comparació europea, constata com entre la joventut catalana tant l'ocupació de baixa qualificació com l'altament qualificada estan per sobre de la mitjana europea, mentre que és l'ocupació de qualificació mitjana la que està per sota de la mitjana europea. Igualment, Miret *et al.* (2008) constaten, amb dades de l'*Enquesta a la joventut de Catalunya 2007*, que fins al 35,9 % dels i les joves ocupats tenen feines, manuals i no manuals, per a les quals es requereix una baixa qualificació.

Lògicament, la distribució dels i les joves en un segment ocupacional i l'altre no es produeix de manera aleatòria. Així, per exemple, Miret *et al.* (2008) constaten una certa reproducció intergeneracional de la posició en el mercat de treball, fortament associada tant al nivell d'estudis dels pares com a la seva professió. A tall d'exemple, el 65,2 % dels joves empresaris amb assalariats tenen pares que també ho són. En les altres categories, les dades no són tan contundents, però s'aprecia una clara propensió a ocupar una pitjor posició en el mercat de treball com pitjor és la posició de partida familiar, tant pel que fa als estudis com a l'ocupació.

1. Salvadó i Serracant (2003) es pregunten fins a quin punt la situació que està afectant avui en dia el col·lectiu juvenil és un efecte d'edat o generacional. Sense negar la importància del pas del temps com a facilitador de la inserció laboral i la millora de la posició en el mercat de treball (efecte edat), els autors defensen que una bona part dels individus que en la seva joventut tenen una posició precària en el mercat de treball continuaran en aquesta situació un cop superada la fase juvenil. Això serà degut al fet que és el context de l'ocupació (la *norma social d'ocupació* de què parlàvem) el que ha canviat i ha convertit en estructurals i permanents unes característiques de les condicions laborals que en el passat estaven reservades a les etapes inicials de la inserció laboral o a col·lectius més específics i reduïts. El que la segmentació i polarització del mercat de treball estaria provocant és una extensió del risc i la incertesa a les classes mitjanes, fins ara protegides d'aquestes situacions gràcies, en bona part, a l'exclusivitat de la seva formació universitària.

GRÀFIC 8. Qualificació de l'ocupació entre la població de 15 a 24 anys. Catalunya i UE (2008)



92

Font: Labour force survey (LFS), Eurostat.

FORMACIÓ I MODEL PRODUCTIU: UNA VESSANT DE LA POLARITZACIÓ SOCIAL

En la secció precedent hem vist com són els joves els qui estan absorbint, en un grau superior, l'impacte de la crisi. I que són els i les joves amb menys estudis i ocupats en els segments de menys qualificació els qui l'estan patint de manera més directa, en un procés d'una certa reproducció intergeneracional de les desigualtats. A continuació veurem com aquesta segmentació del mercat de treball és causa i conseqüència de la polarització de les qualificacions entre la joventut i com aquesta polarització educativa també té un fort component de reproducció de les desigualtats socials.

La polarització de l'estructura de qualificacions i el model productiu

Les dades ens mostren com a Catalunya es produeix una situació anòmla en l'àmbit europeu. Per l'extrem inferior, el nombre de joves amb titulacions baixes (estudis obligatoris o sense finalitzar) és superior a la mitjana europea. La problemàtica de l'anomenat *fracàs escolar* fa temps que està sobre la taula i, tot i que en els darrers anys ha millorat (la taxa de graduació a l'educació secundària obligatòria ha passat del 72,7 % del 2002 al 79,0 % del 2007),² segueix essent molt elevat.

2. Estadística de l'ensenyament, Departament d'Educació.

TAULA 1. Indicadors educatius. Catalunya i UE

	Catalunya	UE-27
Taxa d'escolarització als 17 anys (2007)	76,0	82,9
Joves amb estudis postobligatoris (percentatge sobre la població de 22 anys, 2007)	61,2	78,1
Joves amb estudis superiors (percentatge sobre la població de 25-34 anys, 2006)	41,0	30,0

FONT: Eurostat i Ministeri d'Educació i Ciència. Dades extretes d'Alegre (en premsa).

En l'altre extrem, en canvi, la proporció de joves amb estudis superiors és més alta a Catalunya que al conjunt de la Unió Europea (fins a un 9 % superior, xifra gens menystenible). La part central de l'estructura de qualificacions, per contra, que a Europa en constitueix la part més substancial, a Catalunya té un pes menys rellevant (un 16,9 % inferior).

Les raons d'aquesta distribució dels nivells d'estudi entre la joventut són diverses, però estan íntimament vinculades a les dinàmiques del mercat de treball. Així, la polarització del nivell d'estudis entre els i les joves catalans reflectiria (i reforçaria) la segmentació laboral experimentada en els darrers anys.

D'una banda, el fort *fracàs escolar* estaria directament relacionat amb el model productiu català i espanyol, fortament basat en la construcció i l'hostaleria i, en general, les ocupacions de baixa qualificació, concentrades especialment als municipis costaners. El creixement de l'economia catalana en les darreres dècades, en part basat en la bonança en aquests sectors, ha actuat com a factor d'atracció de part de la joventut catalana, que abandonava els estudis o renunciava a continuar-los atreta pels cants de sirena del treball poc qualificat, no necessàriament mal remunerat. Sovint, aquesta decisió es fonamentava tant en l'al·licient d'obtenir una recompensa immediata sense haver de fer l'esforç acadèmic corresponent com en la percepció del rendiment (economicolaboral) decreixent dels estudis en un context d'extensió de la precarització. Una part dels joves que van fer aquesta aposta personal potser hauran pogut treballar prou anys i consolidar la seva posició laboral en el moment de la crisi, però ja hem vist que és precisament entre aquests joves on l'atur ha arribat als seus màxims (en el gràfic 3 s'aprecia com la taxa d'atur entre els joves amb un màxim d'estudis obligatoris és del 42,1 %, mentre que entre els joves amb estudis postobligatoris s'ha pogut mantenir en el 19,6 %).

Destaca el fet que l'abandonament escolar prematur és més freqüent entre els nois que entre les noies, i que són els primers els qui principalment s'han dedicat a la construcció. No és estrany, doncs, que sigui aquest col·lectiu qui més directament està patint l'atur.

De l'altra banda, la proporció més alta, a Catalunya respecte d'Europa, de joves amb titulacions superiors probablement no està relacionada amb el fet

que el mercat de treball català demani més professionals qualificats que l'europeu,³ sinó amb el procés d'extensió de la precarització, que ha fet augmentar el valor dels estudis com a valor de canvi en la negociació individual d'una bona posició laboral. Aquesta estratègia d'apostar per la formació, especialment per la formació acadèmica, s'havia començat a qüestionar durant el cicle expansiu de l'economia en la primera dècada del nou segle. Això era així perquè tant l'atur com la temporalitat (no així els ingressos) havien tendit a equiparar-se (Miret *et al.*, 2008). No obstant això, la crisi actual ha evidenciat l'encert d'aquells que van optar per formar-se, ja que els estudis universitaris fan disminuir fortament les possibilitats d'estar aturat.

Novament, són les noies les qui van optar per cursar estudis universitaris en una proporció més gran que els nois, i és ara que recullen els beneficis d'aquesta inversió, mesurats en termes d'una protecció més alta davant l'atur. Lògicament, aquest esforç també es veu reflectit en el fet que la proporció de noies ocupades en professions tècniques (no pas en ocupacions directives, però) ja supera la dels nois i fa pensar que la inversió del sentit de la tradicional desigualtat per raó de gènere en el camp de l'educació podria arribar a produir-se també en el camp del treball en el context d'una (teòrica) economia del coneixement; o, si més no, podria ajudar a compensar o neutralitzar la posició de discriminació que les dones històricament han patit en aquesta esfera.

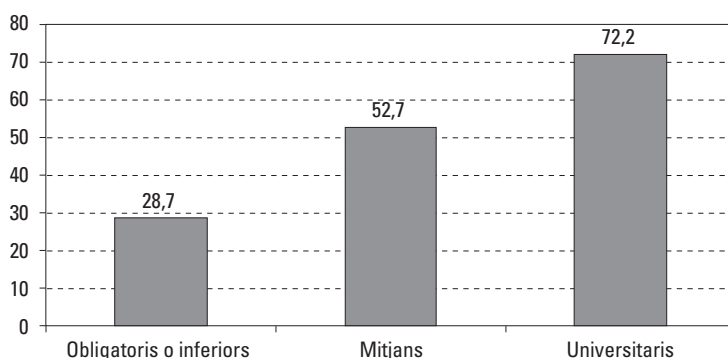
Polarització educativa i reproducció de les desigualtats intergeneracionals

Hem vist anteriorment com el mercat de treball tendeix a reproduir la posició entre pares i fills. Diversos estudis mostren com aquesta tendència vers la reproducció social es dona, en bona part, a través de la reproducció de les desigualtats en el terreny educatiu.

Així, i només a tall d'exemple, en el gràfic 9 es mostren les importants variacions en les probabilitats que un jove tingui una titulació universitària en funció del capital instructiu de la seva família d'origen. L'aposta de les famílies amb un capital instructiu elevat per la formació dels seus fills s'ha traduït en unes proporcions molt superiors de joves amb estudis universitaris. Aquesta

3. Tot i que hem vist que entre els joves ocupats de quinze a vint-i-quatre anys hi ha un 3,1 % més d'individus que tenen una ocupació qualificada elevada que la mitjana europea, les dades globals són menys optimistes: així, els treballadors qualificats no manuals són el 39,1 % dels ocupats de la UE-27, mentre que són únicament el 32,9 % dels ocupats espanyols. Font: LFS 2008, Eurostat.

GRÀFIC 9. Població de 25 a 29 anys amb estudis universitaris segons els estudis dels pares. Catalunya (2007)



Font: Miret *et al.* (2008). Dades extretes d'Alegre (en premsa).

reproducció intergeneracional de les desigualtats educatives esdevé un element cabdal per a la posició posterior, igualment desigual, en el mercat de treball.

Més enllà de l'exemple del gràfic, Alegre conclou que «el *background* familiar (socioeconòmic i cultural) dels alumnes condiciona les seves actituds i disposicions cap a la institució escolar, tendint-se cap a la formació d'unes o altres expectatives educatives, les quals necessàriament condicionen els seus assoliments acadèmics; finalment, aquests últims reforcen en una direcció o altra el sentit d'aquestes mateixes expectatives, les decisions de continuïtat/discontinuitat educativa i, en conseqüència, els itineraris que s'acaben resseguint» (p. 68). Miret *et al.* (2008) constaten, a més a més, que la influència del capital instructiu familiar es manté vigent en les diferents generacions de joves.

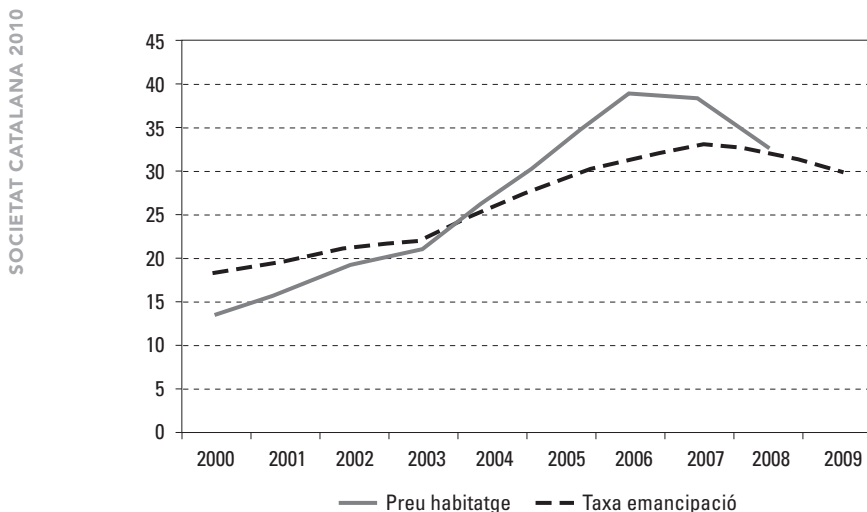
Un cop d'ull al que s'ha vist fins al moment esbossa les línies d'una certa tendència a la polarització entre la població juvenil: l'origen social dels joves, tot i els esforços realitzats des de l'Estat del benestar, segueix essent un predictor massa fiable de les seves posteriors trajectòries. Així, un dels principals mecanismes de reproducció social és la reproducció del nivell educatiu, el qual, en una societat com la nostra —i a pesar del miratge dels anys de bonança econòmica—, és el principal mitjà —més enllà de les classes privilegiades— per intentar assolir una bona posició en el mercat de treball. D'aquesta manera, a través del filtre educatiu, el mercat de treball contribueix a reflectir i regenerar les desigualtats intergeneracionals. L'esclat de la crisi ha evidenciat els diferents rèdits de cada trajectòria social juvenil.

Quines són les conseqüències de la crisi econòmica i de la seva concreció en el mercat laboral juvenil en altres aspectes de la vida de les persones joves? En els següents apartats analitzarem dues qüestions que ens semblen cabdals: en primer lloc, l'impacte de la crisi sobre l'emancipació juvenil i, en segon lloc, l'impacte de la crisi sobre la subjectivitat i les identitats laborals dels joves.

CRISI DEL TOTXO I EMANCIPACIÓ JUVENIL

En el gràfic 10 es mostra, amb intenció provocadora, l'evolució comparada del preu de l'habitatge i de l'emancipació dels joves catalans.

96 GRÀFIC 10. Taxa d'emancipació juvenil (16-29 anys)⁴ i preu de l'habitatge de nova oferta.⁵ Catalunya (2000-2009)



Font: Enquesta de població activa (IDESCAT) i Secretaria d'Habitatge.

La presentació aïllada d'aquestes dues sèries de dades podria conduir, lògicament, a una interpretació equivocada de les conseqüències de la crisi i de la davallada del preu de l'habitatge. Des de l'any 2000, el preu del metre quadrat de l'habitatge de nova construcció a Catalunya ha crescut un 140 %. Des de les administracions s'han fet valoracions diverses d'aquesta escalada dels preus

4. Taxa d'emancipació: joves que viuen fora de la llar familiar d'origen respecte del total de joves. Dades del 2009 referents al tercer trimestre.

5. Preu de venda dels habitatges de nova construcció en centenars d'euros per metre quadrat construït.

(en alguns casos se l'ha utilitzat com a evidència de la fortalesa i vitalitat de l'economia) i s'han articulat diverses respostes: des de la creació d'ajuts (directes o en forma de desgravació) al lloguer i a la compra, de conegut efecte inflacionari, fins a la recent Llei del dret a l'habitatge (2007), que aposta de manera més decidida per la creació d'un parc públic d'habitatge. En tot cas, l'escalada dels preus de l'habitatge ha estat el principal motor de l'expansió econòmica de la primera dècada del segle XXI, per la qual cosa les mesures per fer-hi front han estat tímides des de les administracions.

La «provocació» del gràfic 10 és que, curiosament, la taxa d'emancipació juvenil ha tendit a créixer de manera paral·lela a l'increment del preu de l'habitatge. De fet, la taxa d'emancipació juvenil havia baixat, ininterromputament, des de l'any 1981 i el seu baix nivell constituïa una destacada anomalia europea, compartida amb Itàlia, Espanya i Portugal, principalment. L'any 2001, per primer cop en els darrers vint anys, la taxa d'emancipació va començar a pujar, fins que l'any posterior al primer descens del preu de l'habitatge va tornar a caure.

Òbviament, l'explicació d'aquesta coincidència no rau en el fet que com més car sigui l'habitatge, més fàcil resulti l'emancipació de les persones joves. Com és sabut, bona part del *boom* econòmic de la darrera dècada s'ha basat en el sector de la construcció, que dinamitzava l'economia a través de l'incentiu que suposava el fort increment del preu de l'habitatge. Una part important dels joves que van abandonar prematurament els estudis, especialment els nois, ho van fer per treballar en ocupacions relacionades amb aquest sector. Lògicament, ja hem vist que en el moment en què la crisi immobiliària ha esclatat i ha impactat sobre el conjunt de l'economia i el mercat de treball, les persones joves n'han estat les principals perjudicades.

Principalment, ha estat l'atur, o la temença d'acabar-hi estant, el principal responsable de la disminució de la taxa d'emancipació.⁶ De fet, l'increment del preu de l'habitatge en les darreres dècades havia provocat un canvi en els usos emancipadors dels joves: d'emancipar-se gairebé sempre a través del matrimoni i de la compra de l'habitatge, les formes de convivència en la primera emancipació s'havien diversificat i el lloguer havia adquirit una rellevància més gran. A més a més, el cicle expansiu de l'economia propiciava un tipus d'interès baix, el qual, combinat amb l'allargament de les hipoteques, havia

6. També cal esmentar, com a factor explicatiu de la disminució de la taxa d'emancipació, els canvis en la composició demogràfica interna del col·lectiu juvenil: els grups més «vells» de joves (aquells que, per raó d'edat, més s'emancipen) han perdut pes respecte del total de joves, de manera que la taxa d'emancipació ha disminuït automàticament.

facilitat l'accés a l'habitatge a través de l'endeutament. Així, a pesar de l'increment del preu de l'habitatge, l'assumpció de la necessitat de disposar d'un doble ingrés per fer front a la compra, la baixa taxa d'atur, l'increment dels salaris, la disminució de la temporalitat i la conjuntura favorable a l'endeutament, entre d'altres, havien facilitat l'emancipació juvenil. La crisi del sector i del conjunt de l'economia han tallat de soca-rel aquest cercle i han provocat una caiguda de les possibilitats dels joves de deixar la llar d'origen. Novament, són les famílies d'origen les qui entomen la provisió de benestar per als joves.

CRISI I SUBJECTIVITAT: LA VIVÈNCIA DE LA PRECARIETAT

En els darrers anys han aparegut una sèrie d'anàlisis sobre l'impacte de les condicions de treball i la posició en el mercat de treball en la identitat i subjectivitat dels treballadors. Un referent fonamental seria Sennett, que en la seva obra *La corrosión del carácter* (2000) ja va apuntar alguns dels efectes de la precarietat i l'atur sobre la subjectivitat de les persones. A Catalunya, Albaigés (2003) és un dels autors que millor ha treballat aquesta temàtica amb relació als joves. Aquest autor ha constatat com els joves construeixen estratègies de subjectivació que tendeixen a naturalitzar la precarietat laboral com a etapa necessària abans de la incorporació definitiva a l'estabilitat «pròpia» de l'adult. Aquesta seria una resposta adaptativa per evitar el conflicte entre el fet de ser jove i la precarietat intrínseca a la seva experiència amb el treball, resposta que tendiria a consolidar el jove en el cercle de la precarietat.

Aquest seria el context que viuen les persones joves en una situació laboral marcada per l'atur i la precarietat, característiques centrals del *model mediterrani d'ocupació juvenil*. El context actual, marcat per una crisi econòmica centrada en el col·lectiu juvenil, no faria altra cosa que accentuar la *intensitat* i l'*abast* dels fenòmens descrits per Albaigés.

De fet, la no-problematització de la precarietat es converteix en positiva, per a alguns joves, en termes de més llibertat. En aquest sentit, la identitat juvenil s'estaria desplaçant d'una esfera laboral (tradicionalment dotadora de sentit) marcada per la precarietat i la manca d'oportunitats d'autorealització i de planificació d'un projecte vital a una esfera de l'oci i el consum en què el jove, convertit en client, disposaria d'una (si més no aparent) llibertat més gran d'acció. D'aquesta manera, la *crisi del treball* estaria facilitant la desvinculació de les persones joves del seu «projecte adult» de vida i potenciant la seva vinculació identitària a l'oci i el consum. No és casualitat, probablement, que,

juntament amb un conjunt d'indicadors laborals i d'emancipació bastant negatius, la joventut catalana i espanyola també destaquí, en el context europeu, per una sèrie de problemàtiques associades al camp de les pràctiques de risc (conducció, embarassos no desitjats i consum de drogues, entre d'altres). El *presentisme*, més enllà d'entroncar directament amb les tendències culturals pròpies de les *societats líquides*, també pot ser llegit en clau de resposta adaptativa a un context marcat per la feblesa del mercat de treball i de les polítiques públiques per tal de facilitar als individus —en aquest cas als i les joves— les eines per poder construir el propi projecte vital.

MODEL PRODUCTIU, POLÍTIQUES PÚBLIQUES I CIUTADANIA

Com en qualsevol societat, els tipus de *joventuts* que es poden viure a Catalunya depenen principalment de les característiques del mercat de treball, de les polítiques públiques que s'hi duen a terme i del rol que assumeix la família del jove. Estudis recents evidencien com el resultat combinat de l'acció d'aquests tres agents proveïdors de benestar tendeix a constrènyer les oportunitats dels i les joves, en el context de les mancances pròpies d'un model de benestar *familiista* o *mediterrani*.

El mercat de treball, així, és una mostra del *model mediterrani d'ocupació*, en què l'atur, la temporalitat, les feines poc qualificades, l'economia submergida i els baixos ingressos són algunes de les característiques destacades. A pesar d'aquest context general, al llarg de la primera dècada del segle XXI bona part d'aquests indicadors han experimentat una important millora, i els joves se n'han beneficiat: no només han millorat la seva posició en el mercat de treball, sinó que, fins i tot, després de vint anys de caure (des del 1981), la taxa d'emancipació ha pujat ininterrompudament des de l'any 2001.

La fase expansiva de l'economia que s'ha viscut en aquests anys ha provocat la millora d'aquests indicadors. Aquesta bonança econòmica, molt relacionada amb el *boom* de la construcció, ha funcionat com a pol d'atracció per a molts joves, que han abandonat prematurament els estudis per ocupar-se en aquesta branca i altres poc qualificades de l'economia. Paral·lelament, bona part dels joves han continuat amb una forta inversió formativa, de manera que al llarg d'aquesta dècada s'ha consolidat una certa polarització educativa: en un extrem, hi tenim una proporció molt elevada de joves amb unes qualificacions molt baixes; en l'altre extrem, hi tenim una proporció fins i tot per sobre de la mitjana europea de joves amb titulacions superiors, i, enmig, els joves amb titulacions mitjanes són menys dels que seria desitjable.

Arribat l'any 2010, però, el panorama ha canviat: el cicle econòmic expansiu ja ha finalitzat i els joves, hem vist, n'han estat els principals perjudicats. Especialment vulnerable és la posició d'aquells que van optar per abandonar prematurament els estudis per treballar en aquells sectors de l'economia que precisament ara estan en crisi. Ja hem vist, igualment, que no tots els joves estan en la mateixa situació, sinó que hi ha una diversitat important de situacions i de maneres de *transitar* per la joventut. El que també hem pogut constatar és que l'origen social funciona correctament com a predictor de les oportunitats vitals de les persones joves. Així, tot i que el *règim de benestar juvenil* proporciona algunes oportunitats de mobilitat social, el model provoca, en general, una important reproducció de les desigualtats intergeneracionals. Per contra, el gènere, variable clàssica de desigualtat social, ha mostrat una evolució positiva entre els joves en els darrers anys.

Bibliografia

- ALBAIGÉS, B. [dir.] (2003). *Crisi del treball i emergència de noves formes de subjectivitat laboral en els joves*. Barcelona: Secretaria General de Joventut.
- «Joves, treball i règim de benestar». A: ALEGRE, M. A. [dir.]. *El règim de benestar juvenil a Catalunya*. Barcelona: Secretaria de Joventut. [En premsa]
- ALEGRE, M. A. «Joves, educació i règim de benestar». A: ALEGRE, M. A. [dir.]. *El règim de benestar juvenil a Catalunya*. Barcelona: Secretaria de Joventut. [En premsa]
- CANO, E. (1997). *Canvi socioeconòmic i precarització laboral en el sistema capitalista*. Tesis doctoral. Universitat de València.
- CES (2005). *El papel de la juventud en el sistema productivo español*. Consejo Económico y Social. [Informe 6/2005]
- JIMÉNEZ, B. [et al.] (2008). *La emancipación precaria: Transiciones juveniles a la vida adulta en España a comienzos del siglo XXI*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- MIRET, P. [et al.] (2008). *Enquesta a la joventut de Catalunya 2007*. Barcelona: Secretaria de Joventut.
- SALVADÓ, A.; SERRACANT, P. (2003). «For ever young. Vulnerabilitat social juvenil o vulnerabilitat social generacional?». Ponència del IV Congrés Català de Sociologia. Grup de Treball Edat i Generacions (5-6 abril 2003).
- SENNETT, R. (2000). *La corrosión del carácter: Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*. Barcelona: Anagrama.
- SERRACANT, P.; SOLER, R. (2009). *La joventut catalana al segle XXI: Una anàlisi del sistema d'indicadors sobre la joventut a Catalunya*. Barcelona: Secretaria de Joventut.